

Lakivaliokunta

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2022

Perustuslakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2022 (K 10/2023 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten perustuslakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti, Oikeuskanslerinvirasto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Valtioneuvoston oikeuskansleri antaa vuosittain eduskunnalle kertomuksen virkatoimistaan ja lain noudattamista koskevista havainnoistaan. Perustuslakivaliokunta antaa kertomuksesta miennön.

Kertomuksen eduskuntakäsittelyä on uudistettu viime vaalikaudella siten, että muut valiokunnat voivat antaa kertomuksesta lausunnon perustuslakivaliokunnalle. Lakivaliokunta on suhtautunut käsittelytavan uudistamiseen myönteisesti katsoen sen mahdollistavan uudenlaisen ja aiempaa syvällisemmän tiedonsaannin sekä keskustelun kunkin valiokunnan toimialalla (ks. LaVL 19/2021 vp, s. 1). Vastaavanlainen muutos on tehty eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksen käsittelyyn, ja lakivaliokunta on omalta osaltaan käyttänyt mahdollisuutta lausunnon antamiseen (ks. LaVL 17/2021 vp, LaVL 1/2021 vp ja LaVL 3/2019 vp). Aiemmin toteamaansa vastaavasti valiokunta pitää periaatteellisesti tärkeänä, että sillä on mahdollisuus saada tietoja ja käsitellä molempien ylimpien laillisuusvalvojen havaintoja omalla toimialallaan ottaen huomioon, että kummallakin ylimmällä laillisuusvalvojalla on omat ja toisiaan täydentävät painopisteet ja erikoistumisalueensa.

Lakivaliokunta on käsitellyt kertomusta oman toimialansa kannalta. Keskeisiä ovat erityisesti oikeuskanslerin laillisuusvalvonta perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeudenmukaisen oikeuden-

Valiokunnan lausunto LaVL 20/2023 vp

käynnin turvaajana samoin kuin oikeushallinnon laillisuusvalvonta. Valiokunta ei ole erikseen arvioinut oikeuskanslerin yksittäisiä ratkaisuja tai kannanottoja.

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Perustuslaissa taataan jokaiselle oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin eli oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisiä osa-alueita ovat käsittelyn joutuisuuden ohella sen julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, oikeus saada perusteltu päätös ja oikeus hakea muutosta. Kertomuksessa käsitellään oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyviä näkökohtia sekä oikeuskanslerin laillisuusvalvontaa, joka osaltaan varmistaa ja edistää kyseisen perusoikeuden toteutumista (s. 98).

Kertomuksessa tuodaan esiin, että tuomioistuimet ovat tuomiovallan käytön riippumattomuudesta johtuen oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa erityisasemassa (ks. s. 100). Tuomiovallan käytön riippumattomuudesta seuraa, ettei oikeuskansleri puutu vaikkapa tuomioistuimen harkintavaltansa rajoissa tekemään laintulkintaan tai tuomioistuimen sen tueksi esittämien perustelujen sisältöön siinäkin tapauksessa, että toisenlainen tulkinta mahdollisesti saattaisi olla oikeudellisesti paremmin perusteltavissa. Tuomioistuinten laillisuusvalvonnassa otetaan pääsääntöisesti kantaa menettelyllisiin kysymyksiin ja siihen, toteutuuko oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Kertomuksessa selostetaan oikeuskanslerin laillisuusvalvontaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaajana paitsi tuomioistuinten myös syyttäjälaitoksen, asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien osalta.

Lakivaliokunta pitää oikeuskanslerin tehtävää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaajana erittäin tärkeänä. Tehtävän tärkeyden vuoksi on perusteltua, että oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvät näkökohdat ovat oikeuskanslerin kertomuksessa laajasti ja monipuolisesti esillä.

Oikeuskanslerilta saadun selvityksen mukaan erityisesti oikeusprosessien pituus on teema, joka nousee toistuvasti eri tavoin esille oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa, näin myös kertomusvuonna. Myös oikeudenhoidon toimijoiden resurssien vähäisyys on tullut esille useissa eri yhteyksissä ja erityisesti vähäisillä resursseilla toimittaessa käsittelyaikojen kokonaiskestojen taustalla olevat syyt voivat olla sellaisia, joihin yksittäinen virkamies ei ole voinut vaikuttaa. Tällöin laillisuusvalvonnassa on usein päädytty kohdistamaan seuraamuksia virastolle yksittäisten virkamiesten sijasta ja pyritty saamaan pitkäjänteisesti kohennusta näihin rakenteellisiin ongelmiin (ks. apulaisoikeuskanslerin puheenvuoro s. 22).

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeinen osa-alue on käsittelyn joutuisuus. Lakivaliokunta on kiinnittänyt vakavaa huomiota oikeudenkäyntien kestoon myös aiemmasta oikeuskanslerin kertomuksesta antamassaan lausunnossa (ks. LaVL 19/2021 vp, s. 3 ja siinä viitatus lausunnot sekä mietinnöt). Valiokunta on mainitussa lausunnossaan tuonut esiin myös sen, että asioiden käsittelyn viivästyminen vaikuttavat viranomaisten niukat resurssit.

Valiokunnan lausunto LaVL 20/2023 vp

Oikeudenhoidon selonteosta (VNS 13/2022 vp) antamassaan mietinnössä lakivaliokunta on todennut useissa yhteyksissä kiinnittäneensä vakavaa huomiota oikeusprosessien pitkiin käsittely-aikoihin (ks. LaVM 31/2022 vp, s. 4 ja siinä viitatus lausunnot). Oikeudenkäyntien viivästyminen on ollut jo pitkään Suomessa ongelma, joka on tullut esille niin kansallisessa laillisuusvalvonnassa kuin aikaisemmin EIT:n oikeuskäytännössä.

Niin ikään oikeudenhoidon selonteosta antamassaan mietinnössä lakivaliokunta on todennut toistuvasti useiden vuosien ajan kiinnittäneensä vakavaa huomiota tuomioistuineläytöksen liian niukkaan perusrahoitukseen (ks. LaVM 31/2022 vp, s. 3 ja siinä viitatus lausunnot). Samoin mainituksa mietinnössä valiokunta on tuonut esiin, että se on toistuvasti muistuttanut siitä, että toimiva rikosoikeudenhoidon ketju edellyttää tasapainoista ja riittävää resursointia kaikille rikosprosessi-ketjuun kuuluville viranomaisille eli poliisille, syyttäjille, tuomioistuimille, oikeusavulle ja Rikosseuraamuslaitokselle (ks. LaVM 31/2022 vp, s. 3 ja siinä viitatus lausunnot).

Sittemmin vuoden 2024 talousarviota ja julkisen talouden suunnitelmaa 2024—2027 koskevassa lakivaliokunnan lausunnossa (LaVL 14/2023 vp, s. 5) tarkemmin selostetuvin tavoin oikeudenhoidon rahoitus pohjan vahvistamisessa on tapahtunut myönteistä kehitystä.

Oikeuskanslerin työmäärä

Lakivaliokunta on aiemmassa oikeuskanslerin kertomuksesta antamassaan lausunnossa kiinnittänyt huomiota oikeuskanslerin työmäärään (ks. LaVL 19/2021 vp, s. 3).

Nyt käsiteltävän kertomuksen yhteydessä oikeuskanslerilta saadun selvityksen mukaan oikeuskanslerille osoitettujen kanteluiden kokonaismäärä on laskenut, mutta kokonaisuudessaan laillisuusvalvonnan työmäärä ei ole vähentynyt. Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa kantelut ovat vain yksi laillisuusvalvonnan työmuoto. Käsiteltävien asioiden oikeudellinen vaikeusaste ja kompleksisuus ovat lisääntyneet.

Valiokunnan aiemmassa lausunnossa (LaVL 19/2021 vp, s. 3) todettua vastaavasti lakivaliokunta pitää tärkeänä, että laillisuusvalvonnan riittävästä resursseista huolehditaan.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Lakivaliokunta esittää,

että perustuslakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto LaVL 20/2023 vp

Helsingissä 5.12.2023

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juho Eerola ps
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Aleksi Jäntti kok
jäsen Mari Kaunistola kok
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Minja Koskela vas
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Maria Ohisalo vihr
jäsen Eemeli Peltonen sd
jäsen Susanne Päivärinta kok
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Juha Viitala sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mikko Monto